

Primljeno: 7.11.2023.

Prihvaćeno: 20.2.2024.

DOI: <https://doi.org/10.36506/av.67.7>

Anita Marin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska
amarin@nsk.hr

Martina Jurišić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska
mjurisic@nsk.hr

Alena Matijaca

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska
matijaca@nsk.hr

ARHIV OBITELJI DE FRANCESCHI U NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ KNJIŽNICI U ZAGREBU

UDK: 027.1De Franceschi:027.54(497.5Zagreb)

Pregledni rad

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pohranjena je knjižna građa i arhivsko gradivo obitelji De Franceschi koji su više od 60 godina bili neobrađeni, pohranjeni u kutijama u spremištu. Prva faza sređivanja toga materijala uključivala je obradu knjiga i serijskih publikacija. U drugoj fazi sređeno je obiteljsko arhivsko gradivo, koje je po vrsti gradiva i dimenzijama, ali i načelu izvornosti, smješteno u 14 kutija i 9 mapa. Napravljen je zbirni opis te je gradivo konačno vidljivo i dostupno korisnicima knjižnice. Knjižna građa i arhivsko gradivo tvore jedinstvenu Zbirku obitelji De Franceschi, koja je važan kulturni artefakt, posebno vrijedan za proučavanje i razumijevanje istarskoga područja.

Ključne riječi: obiteljski arhiv; obitelj De Franceschi; arhiv De Franceschi; Istra; obrada arhivskoga gradiva

1. Uvod

Iako je muzejske predmete, arhivsko gradivo i knjižnu građu moguće pronaći u različitim institucijama (vjerskim organizacijama, školama i fakultetima, udruženjima i sl.) i kod brojnih pojedinaca, prvenstveno su takvi predmeti čuvani u kulturno-povijesnim ustanovama financiranim od strane države. Sve tri kulturno-povijesne ustanove, arhivi, knjižnice i muzeji, zadužene su za čuvanje i skrb o kulturnom nasljeđu s ciljem osiguranja njezine održivosti, što podrazumijeva identificiranje, sređivanje i dokumentiranje, odnosno opis, konzervatorsko-restauratorsku obradu, korištenje i prezentaciju.

Prema tradicionalnoj podjeli, kulturna dobra na nematerijalna i materijalna. Nematerijalna dobra razne su tradicije, vještine, običaji i rituali, glazba, plesovi i druge umjetničke izvedbe i dr., a materijalna kulturna dobra dalje su podijeljena na pokretna i nepokretna. Pod nepokretnim se podrazumijevaju građevine, arheološki lokaliteti i prirodni krajolici, a pod pokretnim muzejska i knjižna građa te arhivsko gradivo.¹ Bez obzira kojoj kategoriji pripadalo, kulturno nasljeđe bogatstvo je čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti te je njegova zaštita jedan od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnoga identiteta.²

Knjižnice i arhivi prvenstveno se bave očuvanjem pisane riječi, a muzeji u svojim izložbenim prostorima i depoima posjeduju, među ostalim, i knjižnu građu kao muzejski predmet. U sve tri institucije pohranjuju se i rukopisne ostavštine. U organizaciji Muzejskoga dokumentacijskoga centra, o odnosu knjige, knjižne građe i muzeja održan je 2011. godine skup *Knjiga u muzeju*, te je objavljen pripadajući zbornik.³ U organizaciji Hrvatskoga državnoga arhiva 2014. godine održan je znanstveno-stručni skup, te je objavljen istoimeni zbornik *Rukopisne ostavštine kao dio hrvatske baštine*.⁴ Marijana Špoljarić Kizivat u svojem doktorskom radu proučavala je organizaciju i očuvanje ostavština (legata) u knjižnicama.⁵

¹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999; Trpimir M. Šošić, "Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled," *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51, br. 4 (2014): str. 853.

² Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, NN 19/2023; "Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske," *Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija*, pristupljeno 8. rujna 2024. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>; "Geoportal kulturnih dobara RH," *Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija*, pristupljeno 8. rujna 2024. <https://geoportal.kulturnadobra.hr/geoportal.html#/>.

³ *Zbornik radova sa simpozija Knjiga u muzeju*, ur. Višnja Zgaga (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2012).

⁴ *Rukopisne ostavštine kao dio hrvatske baštine*, ur. Melina Lučić i Marina Škalić (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015).

⁵ Marijana Špoljarić Kizivat, "Organizacija i očuvanje zbirke legata u knjižnicama" (doktorski rad, Sveučilište u Zadru, 2020).

Ostavštine su pokretna kulturna dobra s višestrukom vrijednošću. Važne su po svojem sadržaju, kao i po svojim stvarateljima.⁶

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK) pohranjene su brojne knjižne i rukopisne ostavštine koje su kao cjeline tijekom vremena prikupljali i stvarali pojedinci, obitelji ili ustanove. Uz brojne obiteljske knjižnice (primjerice Zriniana, knjižnica bana Nikole Tomašića, Stjepana Ivšića, Ive Frangeša i nedavno uređene knjižnice obitelji De Franceschi),⁷ ovo su samo neki od stvaratelja rukopisnih ostavština: Ljudevit Gaj, Vatroslav Jagić, Đuro Šurmin, Emilij Laszowski, Eugen Kumičić, Miroslav Krleža i dr. U Zbirci rukopisa i starih knjiga pohranjeni su rukopisi, no ne i cjelokupne ostavštine književnika Antuna Gustava Matoša, Frana Galovića, Josipa Kosora, Ivana Kozarca, Dragutina Domjanića i dr. Tu su i ostavštine plemićkih obitelji Kukuljević Sakcinski, Oršić, Patačić i Zrinski te obitelji Mažuranić, Bersa, Vojnović i dr. Osim pojedinačnih i obiteljskih rukopisnih ostavština pohranjene su i cjeline gradiva nastale radom pravnih osoba, kao primjerice arhiv lista *Nova Europa*.⁸

Za obiteljske arhive koji su vrijedni čuvanja možemo reći da su nastali organiziranim djelovanjem članova jedne obitelji koja je imala svoje mjesto i ulogu u društvu, te moraju ispunjavati ulogu da sadržavaju kvalitetnu dokumentaciju u količini iz koje je moguće dobiti sliku privatnoga i javnoga života određene obitelji.⁹ Njihovo gradivo dragocjen je izvor za proučavanje povijesti same obitelji, ali i gospodarskih, političkih, pravnih i kulturnih prilika vremena nastanka. Obiteljski arhivi proizvod su svakodnevnoga života ljudi raznolikih zanimanja, želja i sklonosti, povezanih krvnom i društvenom vezom, te zajedničkim materijalnim interesima.

Takvi arhivi ujedno predstavljaju i relaciju između materijalnih stvari, obitelji i identiteta. Veza s prošlošću putem obiteljske genealogije i artefakata implicira izgradnju i jačanje individualnoga identiteta te osjećaj sigurnosti i posebnosti. Često su u njima, uz pisanu dokumentaciju, i manji predmeti neznatne tržišne, ali velike sentimentalne vrijednosti te takvi predmeti imaju veliku ulogu u obiteljskom kontinuitetu prenoseći se s generacije na generaciju.

⁶ Marijana Špoljarić Kizivat i Damir Hasenay, "Osnovne teorijsko-metodološke pretpostavke očuvanja legata u knjižnicama," *Libellarium* 13, br. 2 (2022): str. 45.

⁷ Usp. Anita Marin, Martina Jurišić i Alena Matijaca, "Zbirka obitelji De Franceschi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – prilog istraživanju," *Libellarium* 13, br. 2 (2022): str. 3-28.

⁸ Irena Galić Bešker, "Arhiv, fond i zbirka: rukopisne ostavštine Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu," u *Rukopisne ostavštine kao dio hrvatske baštine*, ur. Melina Lučić i Marina Škalić (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015), str. 54-59.

⁹ Danica Božić-Bužančić, "Obiteljski arhivi – sređivanje i naučna obrada," *Arhivski vjesnik* 14 (1971): str. 275.

U članku Anne Woodham i suautorâ *We are what we keep* problematizirano je značenje obiteljskih arhiva u našem svakodnevnom životu.¹⁰ Iz obiteljskih arhiva, skupljajući materijalna dobra, dobivamo snažan osjećaj prošlosti i vidimo njezin kontinuitet u sadašnjosti. Stvari u njemu govore o pojedincu i zajednici, o razumijevanju sebe, povezanosti između materijalnih posjeda i načina na koji gradimo osjećaj tko smo, zbog čega je danas sve popularniji hobi istraživanje obiteljskih genealogija i povijesti kao stvaranja smisla vlastitoga života.

U obiteljskim arhivima pohranjena je osobna dokumentacija, knjige o trgovini i upravljanju posjedom, što je dragocjen izvor za proučavanje povijesti trgovine i agrara, fotografije, predmeti, korespondencija, prozni rukopisi, dnevni i pjesništvo članova i prijatelja obitelji i sl., što je izdašan izvor obiteljskih i povijesnih informacija, kao i ogledalo intimnih preokupacija, motivacija te osobnih pogleda na život pojedinca.¹¹

Nakon godina skupljanja i stvaranja knjižne građe i arhivskoga gradiva knjižnica i arhiv obitelji De Franceschi imali su zanimljivu i u konačnici ipak sretnu sudbinu. Nakon kapitulacije Italije 1943. obitelj se je odselila iz Istre. Gradivo je ostalo na imanju, a arhivist Ferdinand Hauptmann 1945. godine našao ga je u kući u Gologorici izbačeno iz ormara i razbacano.¹² Obiteljske artefakte možemo pronaći u različitim kulturno-povijesnim ustanovama, a najbrojnije je pisano gradivo dospjelo u NSK. Stajalo je više od 60 godina neobrađeno u spremištu, čime je prekršeno jedno od osnovnih pravila kulturno-povijesnih ustanova – pravilo o dostupnosti gradiva. Sređivanje knjižne građe rađeno je u etapama, a čitav je postupak završio 2021. godine.¹³ Nakon toga obrađeno je i arhivsko gradivo, čime je zaokružena Zbirka obitelji De Franceschi.

2. O gologoričkoj obitelji De Franceschi i sudbini njihove ostavštine

Prije stručne obrade obiteljskoga arhiva nužno je upoznati njezine tvorce te proučiti genealoško stablo (*Slika 1*) i dostupnu literaturu o obitelji.¹⁴ Ustanovili smo da je o obitelji De Franceschi malo pisano. Većinom su to radovi povjesničara Miroslava Bertoše, koji je i autor svih enciklopedijskih natuknica o obitelji i njenim članovima.¹⁵ Uz Bertošine radove tu je i članak Jakova Jelincića, koji

¹⁰ Anna Woodham i dr., "We are what we keep: The "family archive", identity and public/private heritage," *Heritage & Society* 10, br. 3 (2017): str. 203-220.

¹¹ Ivona Fabris, "Obiteljski fond Giorgi – osobna dokumentacija Nikole Giorgija Bone i korespondencija sa sinom Lukom (1834.-1855.)." *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 3, br. 1 (2022): str. 145.

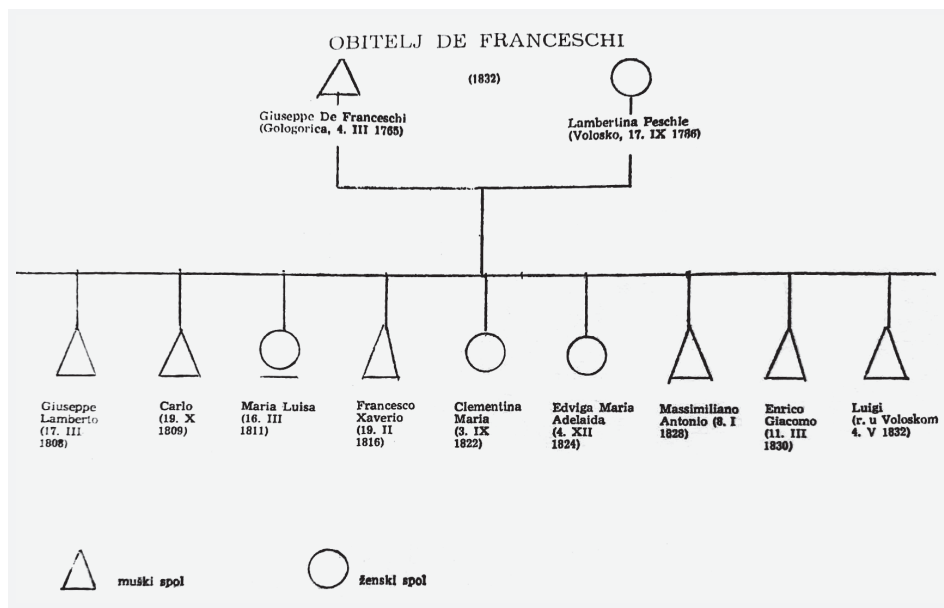
¹² Markus Leideck, "Izvjestaji Ferdinanda Hauptmanna o stanju arhiva na području Istre i Rijeke Oblasnomu narodnomu odboru za Istru," *Arhivski vjesnik* 58 (2015): str. 282.

¹³ Marin, Jurišić i Matijaca, "Zbirka obitelji De Franceschi," str. 9.

¹⁴ Božić-Bužančić, "Obiteljski arhivi," str. 277.

¹⁵ Miroslav Bertoša, *Etos i etnos zavičaja* (Pula: Čakavski sabor, 1985); Miroslav Bertoša, "Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 13 (1968): str. 121-136.

je napisao uvod prevedenoj korespondenciji između Carla De Franceschija i povjesničara Giovannijsa Koblera.¹⁶ S druge strane, članovi loze puno su pisali, no prevedena je na hrvatski jezik jedino knjiga *Uspomene* Carla de Franceschija.¹⁷

Slika 1. Djelomično genealoško stablo obitelji De Franceschi nakon doseljenja u Istru (za 1832. godinu)¹⁸

Ovo je kratka povijest obitelji de Franceschi (Slika 2). Doselili su se iz Furlanije u Italiji sredinom 17. stoljeća u selo Gologorica pokraj Pazina u jednom od migracijskih valova. U to vrijeme Gologorica je bio malen feud, iako je još u rimsko doba mjesto bilo nastanjeno. U novoj sredini stekli su veći materijalni imetak jer se nisu ograničili samo na trgovinu, nego su se bavili i poljoprivredom i stočarstvom. Uz jačanje financijske i gospodarske moći rastao je i njihov politički i kulturni utjecaj. U središtu mjesta 1711. godine obitelj je izgradila skromnu i jednostavnu, u osnovnoj veličini i dekorativnim detaljima, jednokatnu

¹⁶ Jakov Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 21 (1977): str. 181-196; Jakov Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (II dio)," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 22 (1978): str. 37-57; Jakov Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (III dio i završetak)," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 24 (1981): str. 127-173.

¹⁷ Carlo de Franceschi, *Uspomene* (Pula: Čakavski sabor, 1989).

¹⁸ Bertoša, *Etos i etnos zavičaja*, str. 211.

Slika 2. Grb obitelji De Franceschi (NSK, PDF 2.334, kutija 12)

Caprina (Trst, 1843. – ?, 1904.). Ilustrirao je i radove svoga oca Carla i brata Camilla.²¹ Carlo i Camillo puno su istraživali i pisali, no obojica su bili iredentistički orijentirani i u radovima subjektivni, te su zapravo znanstveni rad podredili svojim svjetonazorima.²² I Gian Pietro uz redovan je posao pisao priloge o književnosti, istarskim starinama i biografske studije o istaknutim Talijanima u Istri. Njegovih nacрта moguće je pronaći i u ovom arhivu, ali je umro mlad, tako da nije ostalo iza njega puno radova.²³

kuću palaču.¹⁹ U 18. stoljeću Gologorica je postala feud Belgijanca iz biskupije Liège, koji je za svojeg ubirača poreza postavio Gioana Pietra de Franceschija, sina Gioana Battiste, gologoričkoga župana. U vrijeme Marije Terezije, od 1740. do 1780. godine, bila je u vlasništvu pićanskih biskupa, do defeudalizacije, kada je mjesto postalo općina.²⁰

Najpoznatiji su članovi obitelji, ujedno i glavni stvaratelji ove zbirke, povjesničar i političar Carlo de Franceschi (Gologorica, 1809. – Gologorica, 1893.) i njegov sin povjesničar i bibliotekar Camillo (Poreč, 1868. – Venecija, 1953.). Uz Camilla tu su i njegova braća: slikar Giulio (Rijeka, 1856. – Gologorica, 1942.) i pravnik Gian Pietro (? , 1854. – Gologorica, 1884.). Giulio se je nakon završene akademije u Veneciji najviše istaknuo radovima umjetničko-povijesne tematike radeći kao ilustrator knjiga pisca, novinara i publicista Giuseppea

¹⁹ Robert Matijašić i Goran Prodan, "Gologorica," *Istrapedia*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1030/gologorica#>.

²⁰ Ines Krota, "Obitelj Defranceschi (De Franceschi) iz Gologorice 1610/1934 254 (RO-11)" (inventar arhivskog fonda, Historijski arhiv Rijeka, 1990), pristupljeno 8. rujna 2024., http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=4108.

²¹ Marin, Jurišić i Matijaca, "Zbirka obitelji De Franceschi," str. 15.

²² Bertoša, "Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću," str. 123.

²³ Nevio Šetić, "De Franceschi," *Hrvatski biografski leksikon*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://hbl.lzmk.hr/clanak/4456>.

Nakon očeve smrti Camillo je objavio njegove *Memorie autobiografiche*,²⁴ pisma najstarijemu sinu Gianu Pietru koja su vrijedan izvor za proučavanje socijalne povijesti istarskoga 19. stoljeća.²⁵ Nakon što su velik dio prikupljenoga gradiva, skica i dio pripremljenoga teksta propali za Drugoga svjetskoga rata u Golorici, Camillo je zajedno sa svojim sinom Carlom, pravnikom, javnim bilježnikom i povjesničarom (Trst, 1900. – Venecija, 1972.), ponovno tragao za podacima i nastojao rekonstruirati tekst monografije *Storia documentata di Pisino*. Djelo je objavljeno 1963. u časopisu *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, deset godina poslije Camillove smrti.²⁶ Time je zapravo završen projekt o povijesti Pazinske knežije koji je zamislio i započeo još Carlo stariji.²⁷ Iz očeve pisane ostavštine također je Carlo mlađi priredio za tisak i objavio njegove uspomene o knjižnici u Trstu (Biblioteca civica).²⁸

Obiteljskim arhivima učvršćuje se unutrašnja kohezija, o čemu svjedoči i arhiv obitelji De Franceschi – strast za poviješću prenosila se je s oca i djeda Carla na sina Camilla i dalje na unuka, odnosno sina Carla. Uz već spomenute članove obitelji, u arhivu je moguće naći gradivo, prvenstveno korespondenciju, od Itala (Camillova drugoga sina, pripadnika nacionalističkoga pokreta), Silvije (Camillove žene), Armelle (Giulijeve žene), Faustine (sestre Camilla, Giullija i Giana Pietra), njihova strica Massimilliana, bratića Vittorija i dr. Nakon kapitulacije Italije u Drugom svjetskom ratu obitelj se je trajno preselila u Italiju.

Već spomenuti arhivist Ferdinand Hauptmann, po nalogu Ministarstva prosvjete, obilazio je od 1945. do 1946. godine područja Istre i Kvarnera kako bi identificirao i spasio arhivsko gradivo. U obiteljskoj kući De Franceschi u Golorici pronašao je knjižnu građu i arhivsko gradivo te je dana 12. kolovoza 1945. sastavio izvješće na tri lista o stanju i sadržaju knjižnice i arhiva.²⁹ Knjižna građa (preko 1.500 naslova s dosta izvješća, zatim djela iz politike, ekonomije, povijesti i književnosti) dopremljena je u NSK 1949. godine iz tzv. Istarskoga depôa.³⁰

²⁴ Carlo de Franceschi, *Memorie autobiografiche* (Trieste: Tipografia del Lloyd triestino, 1926); Carlo de Franceschi, "Memorie autobiografiche," *Archeografo triestino* 3, br. 12 (1926): str. 5-304. Djelo je prevedeno na hrvatski jezik 1989. godine: De Franceschi, *Uspomene*.

²⁵ Tatjana Radauš, "De Franceschi, Carlo," *Hrvatski biografski leksikon*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://hbl.lzmk.hr/Clanak/4458>.

²⁶ Camillo de Franceschi, "Storia documentata della contea di Pisino," *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 10-12 (1964).

²⁷ Miroslav Bertoša, "De Franceschi, Carlo (mlađi)," *Istrapedia*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3001/de-franceschi-carlo-mladi>.

²⁸ Šetić, "De Franceschi".

²⁹ Marin, Jurišić i Matijaca, "Zbirka obitelji De Franceschi," str. 8, 20-21.

³⁰ Branko Tomečak, "Ostavštine i darovi u knjižničnom fondu NSK," u *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: 1607.-2007.: U povodu 400. obljetnice*, ur. Aleksandar Stipčević (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007), str. 44.

Službeni dokument o preuzimanju zbirke ne postoji. Knjižnica i arhiv De Franceschi bili su pohranjeni u kutijama u spremištu, građa nije bila uključena u fond NSK i nitko nije mogao znati za njezino postojanje.

Knjižnica je preseljena 1995. godine iz stare zgrade na Marulićevu trgu u današnju. Kutije s knjižnom građom De Franceschi prenesene su u spremište nove lokacije. Tek nakon više od šezdeset godina započelo je njezino periodično sređivanje. Iz knjižničnoga kataloga moguće je iščitati da je unos prvoga bibliografskoga zapisa (PDF 0.001) bio 15. svibnja 2009., druga faza obrade bila je tijekom 2014. godine, a obrada zadnje pronađene knjižne građe započela je 20. siječnja 2021. sa signaturom PDF 0.745.³¹ Do danas je popisano sveukupno 2.479 jedinica gradiva.³²

Nakon što je u prvoj fazi projekta obrađena knjižna građa, monografske i serijske publikacije, uslijedio je rad na sređivanju arhiva obitelji. Pored NSK, i druge kulturno-povijesne ustanove, kojima posvećujemo sljedeće poglavlje, posjeduju gradivo obitelji De Franceschi, no gradivo u NSK po obimu je najbogatije.

3. Obitelj De Franceschi u kulturno-povijesnim ustanovama

U Državnom arhivu u Pazinu fond je Obitelj De Franceschi, koji broji tri kutije raznovrsne dokumentacije.³³ Ondje su pohranjeni inventar imovine iza smrti Giuseppa de Franceschija (1788./1798.), spisi povezani s financijskim poslovanjem (1823./1834.), razni ugovori o najmu (1755./1765.), ženidbeni i darovni ugovori (1814./1824.) te spisi povezani s nasljedstvima (1824./1829.). Fond sadržava također prijepise obiteljske i službene korespondencije (bez datacije, u knjižici pod naslovom *Miscelanea: Racolta di varie Lettere eleganti e famigliari*), obiteljsko stablo izrađeno 1927., prijepise dokumenata u vezi s povlasticama i zaslugama Zorzija de Franceschija (1650./1821.) te više dokumenata u vezi s plemićkim statusom i povlasticama obitelji De Franceschi.³⁴

Državni arhiv u Rijeci posjeduje fond Obitelj De Franceschi iz Gologorice, gdje je gradivo opisano sumarno s nekim analitičkim elementima, te su formirane serije i podserije: 1. Gradivo obitelji: 1.1. Obiteljski spisi u užem smislu (ostavinski predmeti 1794./1800., parnice između članova obitelji 1788./1801.,

³¹ PDF je oznaka knjižnice De Franceschi u NSK.

³² Marin, Jurišić i Matijaca, "Zbirka obitelji De Franceschi," str. 9. Brojke se razlikuju od ranije iznijetih u navedenom članku jer je naknadno pronađen veći broj periodičkih publikacija (još 80 naslova) i 3 knjige.

³³ "Obitelj De Franceschi," *Hrvatski Arhivski Informacijski Sustav*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/53181afb-2959-41f2-ae1b-c1a011beba7f>.

³⁴ Kosom crtom u opisu arhivskog gradiva u Hrvatskoj (uglavnom u objavljenim obavijesnim pomagalima) naznačavaju se godine unutar kojih gradivo nije sačuvano u kontinuitetu.

gradivo koje se odnosi na pojedine pripadnike obitelji 1791./1934.); 1.2. Spisi o posjedima obitelji (kupoprodajni ugovori, ugovori o zamjeni zemljišta, o zemljištima danima u zajam, napoličarstvu stoke i slično, 1703./1783.); 2. Miscellanea 1804./1926.; 3. Zbirka obitelji: 3.1. Vjerske organizacije 1610./1805.; 3.2. Svjetovne organizacije: gospodarstvo i uprava 1709./1874. Pretpostavlja se da je skupljač gradiva bio Carlo de Franceschi, a zatim je tu djelatnost preuzeo njegov sin Camillo, obojica po vokaciji povjesničari i strastveni kolekcionari pisanoga gradiva pretežito povijesne tematike.³⁵

U Državnom arhivu u Zadru u ostavštini Šime Ljubića pet je pisama koje je 1880. Carlo de Franceschi uputio iz Poreča Šimi Ljubiću, ravnatelju Zemaljskoga muzeja u Zagrebu.³⁶ U pismima nastalim od konca svibnja do početka rujna 1880. godine Carlo problematizira autentičnost Istarskoga razvoda, hrvatskoga glagoljičnoga pravnoga spomenika, izvorno nastaloga u središnjoj Istri između 1275. i 1395. godine, a sačuvanoga u prijepisu iz polovice 16. stoljeća.³⁷ Iako navodi Šimi Ljubiću kako se u svojem kritičkom razmatranju vodi znanstvenom istinom, sadržaj njegovih kasnijih pisama proturječi tim izjavama, pokazujući kako je De Franceschi, kao talijanski rodoljub, proučavao povijest Istre u prvom redu rukovođen svojim političkim svjetonazorom.³⁸

Carlov sin Camillo bio je prvi ravnatelj Pokrajinske knjižnice Istre (Biblioteca Provinciale dell'Istria), osnovane 1930. godine. Sveučilišna knjižnica u Puli preuzela je 1949., tada pod nazivom Naučna biblioteka, fond Pokrajinske knjižnice Istre, gdje su danas u sklopu Zbirke starih i rijetkih knjiga i rukopisa Camillovi rukopisi i korespondencija.³⁹

Prije nego što je postao ravnateljem pulske knjižnice, Camillo de Franceschi, uz pomoć tadašnjega ravnatelja Attilija Hortisa (Trst, 1850. – Trst, 1926.) 1893. godine zaposlio se je u Tršćanskoj gradskoj knjižnici, na čijem je čelu bio od 1922. do 1929. godine.⁴⁰ U Gradskoj biblioteci u Trstu, koja danas nosi Hortisovo ime (Biblioteca Civica Attilio Hortis), u sklopu tzv. Diplomatičkoga arhiva (Archivio diplomatico) također se čuvaju njegovi spisi i korespondencija.⁴¹

³⁵ "Obitelj De Franceschi iz Gologorice," *Hrvatski arhivski informacijski sustav*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/554274ea-52b0-47e3-a76e-b6f5f4322a45>.

³⁶ Nikola Čolak, "Inventar rukopisne ostavštine Šime Ljubića," *Arhivski vjesnik* 4-5 (1962): str. 241.

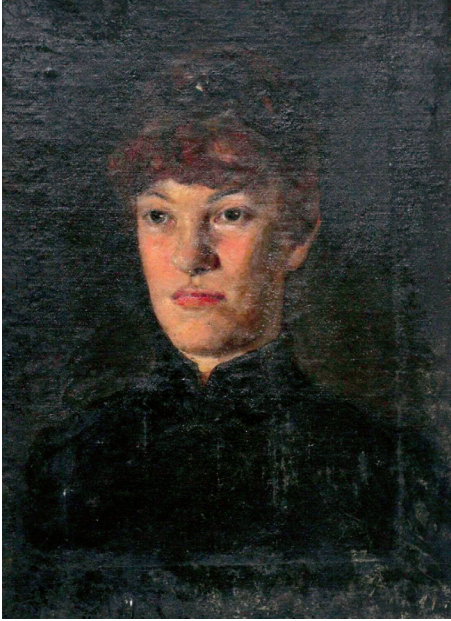
³⁷ "Istarski razvod," *Hrvatska enciklopedija*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/istarski-razvod>.

³⁸ Bertoša, "Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću," str. 123.

³⁹ "Zbirka starih i rijetkih knjiga i rukopisa," *Sveučilišna knjižnica u Puli*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://skpu.unipu.hr/skpu/zbirke/zbirka-starih-knjiga-i-rukopisa>.

⁴⁰ Tatjana Blažeković i Redakcija, "De Franceschi, Camillo," *Hrvatski biografski leksikon*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://hbl.lzmk.hr/clanak/4457>.

⁴¹ Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi," str. 181-196; Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (II dio)," str. 37-57; Jelinčić, "Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (III dio i završetak)," str. 127-173.

Slika 3. Portret Faustine de Franceschi (Muzej grada Pazina)

Rijeci. Crteži na papiru u tehnici tuša prikazuju tlocrt kaštela Rota kraj Momjana i sam kaštel, zatim portret oca Carla na papiru i crtež spomenika Carlu de Franceschiju, koji je postavljen 1928. u Pazinu.⁴⁵ Tu su još zabilježene 34 kopije njegovih ilustracija iz djela *L'Istria Nobilissima*, talijanskoga autora i nakladnika Giuseppea Caprina, ali i jedna ilustracija iz djela *Parenzo: Templi Romani*, odvjetnika i arheologa Andree Amorosa (Rovinj, 1829. – Poreč, 1910.). U NSK još je pet Caprinovih knjiga iz knjižnice De Franceschi, u kojima su njegove ilustracije, te novije izdanje iz 1999. godine prevedene knjige Carla Huguesa *Maslinarstvo Istre* s Giulijevim crtežima različitih sorti maslina. Većina je Giulijevih slika u Museo civico di storia e d'arte u Trstu.⁴⁶

S druge strane, njegov sin Carlo mlađi svoju biblioteku s gradivom o povijesti Istre oporučno je darovao venecijanskim kulturnim institucijama Biblioteca Marciana i Fondazione Giorgio Cini.⁴²

Što se tiče nepisanoga gradiva, Muzej grada Pazina u Zbirci skulptura, slika i grafika posjeduje portret, ulje na platnu, Faustine de Franceschi, nastao u Gologorici 1885. godine (Slika 3).⁴³ U prepisci s ravnateljicom muzeja Majom Zidarić Pilat utvrđeno je da se u fundusu nalazi samo taj portret te da muzej ne posjeduje radove Giulija de Franceschija, jedino u Zbirci fotografija čuvaju fotografije kuće u Gologorici.

Na stranici *Istarska kulturna baština* Povijesnoga i pomorskoga muzeja Istre objavljene su četiri digitalne kopije radova slikara i ilustratora Giulija de Franceschija,⁴⁴ čije originale posjeduje Konzervatorski odjel u

⁴² Šetić, "De Franceschi".

⁴³ "Faustina de Franceschi – Zbirka skulptura, slika i grafika," Facebook, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://www.facebook.com/MuzejgradaPazina/photos/pb.100063551201236.-2207520000/26480-28942108755/?type=3>.

⁴⁴ "Istarska kulturna baština," *Povijesni i pomorski muzej Istre*, pristupljeno 8. rujna 2024., <https://www.ppmi.hr/hr/patrimonio/katalog-predmeta/?q=De+Franceschi%2C+Giulio&page=3>.

⁴⁵ Spomenik je uništen prilikom bombardiranja Pazina u listopadu 1943. godine.

⁴⁶ Marino Manin, "Životopis Giulija De Franceschija," u Carlo Hugues, *Maslinarstvo Istre: Elaiografia Istriana* (Zagreb: Ceres, 1999), str. xvii.

4. Obiteljski arhiv u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu

U prvoj fazi obrade ostavštine obitelji De Franceschi u NSK obrađena je i popisana knjižna građa u knjižničnom katalogu obuhvativši u konačnici 138 naslova serijskih publikacija i 2.341 knjiga. Publikacije su objavljene u rasponu od 1503. do 1945. godine. Najviše ih datira iz 19. i prve polovice 20. stoljeća. Pretežito su pisane talijanskim jezikom i povijesne su tematike. U obiteljskoj su knjižnici i vrijedna bibliofilska izdanja, posebice ona iz 16. i 17. stoljeća, poput u njoj najstarije knjige iz 1503. *Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus*,⁴⁷ sveukupnih djela Niccole Machiavellija iz 1550.⁴⁸ i stihova Francesca Petrarce iz 1553. godine.⁴⁹ S kulturološkoga i povijesnoga aspekta knjižnicu čine vrijednom i potpisi članova obitelji te brojne posvete na prvim stranicama knjiga.

Nakon završene prve faze obrade knjižne građe započeto je sređivanje obiteljskoga arhiva. Pojedine skupine arhivskoga gradiva bile su sačuvane u cjelinama koje su oblikovali članovi obitelji, što je poštivano prilikom obrade, a dio je bio izmiješan. Potonji je dio uparen prema vrsti gradiva sa spomenutim organiziranim arhivskim gradivom. Sve zajedno dodatno je razvrstano prema dimenzijama u 14 kutija veličine 39 cm x 29 cm i dubine 23,5 cm te 9 mapa različitih dimenzija. Kao što je već rečeno, cilj je bio gradivo zadržati u izvornim sadržajnim cjelinama, tako da primjerice nisu sva pisma odložena u kutije rezervirane za korespondenciju, nego su ostavljena u omotnicama zajedno s drugim dokumentima, kako su ih već grupirali članovi obitelji. Za sređeno gradivo, smješteno u zatvorenom spremištu NSK, oblikovan je zbirni opis u katalogu NSK te je ona sada vidljiva i dostupna korisnicima u prostoru knjižnice. Treba naglasiti da gradivo nisu sređivali profesionalni arhivisti, nego knjižničari koji u svojem radu nisu specijalizirani za takvu vrstu gradiva. To je jedan od razloga zašto se nije išlo u dublju raščlambu, tj. oblikovanje serija i podserija.

U kutiji 1 rukopisno je djelo Camilla de Franceschija o pulskoj komuni i plemićkoj obitelji Castropola *Il comune polese e la signoria dei Castropola*,⁵⁰ umetnuto u kartonski uložak, zajedno s dvije table na kojima su grbovi te jednim višestruko presavijenim prozirnim tankim listom s nacrtanom zemljopisnom kartom Istre. Djelo je 1905. objavljeno u tiskari Gaetana Coana u Poreču, na 283

⁴⁷ *Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus: eiusdem de constructione liber secundus* (Venezia: Aldus Manutius Ro. Angelo Gabrieli Patriitio, [1503]).

⁴⁸ *Tutte le opere di Nicolo Machiaveuli cittadino et secretario Fiorentino, divise in V parti et di nuovo con somma accuratezza ristampate* ([S. l.]: [s. n.], MDL [1550]).

⁴⁹ *Il Petrarcha col commento di m. Sebastiano Fausto da Longiano, con rimario et epiteti in ordine d'alphabeta* (Stampato in Vinegia: a San Moyse, al segno dell'angelo Raphael, per Francesco di Alessandro Bindoni, e Mapheo Pasini, compagni, 1532).

⁵⁰ Camillo de Franceschi, *Il comune polese e la signoria dei Castropola: Con documenti inediti* ([S. l.]: [s. n.], 1905).

stranice, s dvije table (genealoškim stablom u čijem su vrhu ti grbovi i zemljopisnom kartom Pule i okolice). U ulošku su još tri rukopisa Camillovih djela: *Testamenti polesani del secolo XV: Con alcuni cenni sulle antiche casate patrizie di Pola* o pulskim oporukama iz 15. stoljeća;⁵¹ *L'Arcadia romano-sonziaca* e *La Biblioteca civica di Trieste* o književnoj akademiji Arcadia i Gradskoj knjižnici u Trstu;⁵² *Mainardo conte d'Istria e le origini della contea di Pisino* o Mainhardu, grofu istarskom i temeljima Pazinske grofovije,⁵³ te dva rukopisa neutvrđenoga autorstva (*Memoriale degli internati di Göllersdorf* i *L'epoca del piu insopportabile dispotismo*).

Djela *Testamenti polesani del secolo XV*⁵⁴ i *Mainardo conte d'Istria e le origini della contea di Pisino* prvotno su objavljena u serijskoj publikaciji *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia patria*, da bi nakon toga izišli u obliku posebnih otisaka koji su pohranjeni u knjižnici De Franceschi (PDF 0.342 i PDF 0.155), a djelo *L'Arcadia romano-sonziaca* e *La Biblioteca civica di Trieste* objavljeno je u časopisu *Archeografo Triestino*, ali također i kao poseban otisak.⁵⁵

Među rukopisima su i strojopisna djela: uspomene iz mladosti *Piccoli ricordi giovanili* Camilla de Franceschija, objavljeno u časopisu *La porta orientale* 1935. godine⁵⁶ i kao poseban otisak (PDF 0.213), jedan tekst bez naslova na 11 listova na čijem je kraju podatak o mjestu, godini i autorstvu (Moncalvo di Pisino, nell'agosto del 1936/XIV Camillo De Franceschi) i ekonomsko djelo *Sul collocamento di capitali in Istria: memoriale destinati al. comm. Bonaldo Stringher ed al conte Donato Samminiatielli*.

U papir su zamotane dvije brončane karike, vjerojatno arheološki artefakti s područja Istre. Sačuvano je i 27 bilježnica članova obitelji. Neke su naslovljene i potpisane, pa tako bilježnica s bilješkama o talijanskom pjesniku Giovanniju Boccacciu na unutrašnjosti prvoga omotnoga lista ima potpis Italo de Franceschi. Tu su pohranjene i bilježnice *Poesie di vari* Faustine de Franceschi, *Note* i *Raccolta di aneddoti* Camilla de Franceschija. Bilježnica *Versi critico-satirici* potpisana je inicijalima G. D. F., kao i bilježnica jednostavno naslovljena *Poesie*. Nekima su stranice slijepljene uslijed neadekvatnih uvjeta pohrane.

⁵¹ Camillo de Franceschi, "Testamenti polesani del secolo XV: Con alcuni cenni sulle antiche casate patrizie di Pola," *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia patria* 42, br. 1 (1930): str. 167-219.

⁵² Camillo de Franceschi, "L'Arcadia romano-sonziaca e la Biblioteca civica di Trieste." *Archeografo triestino* 3, br. 15 (1930): str. 95-255.

⁵³ Camillo de Franceschi, "Mainardo conte d'Istria e le origini della contea di Pisino," *Atti e Memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria* 38, br. 1 (1926): str. str: 33-53.

⁵⁴ Djelo je sastavljeno od uvoda na talijanskom i 14 oporuka na latinskom jeziku.

⁵⁵ Djelo je u NSK pohranjeno pod signaturom 370.402.

⁵⁶ Camillo de Franceschi, "Piccoli ricordi giovanili," *La porta orientale* 5, br. 9-10 (1935): str. 473-481.

Rukopisne bilješke, koncepti povijesnih istraživanja i skice proučavanih predmeta također su u kutiji 2. Posebno su složeni i naslovljeni rukopisi *Camillo De Franceschi 1887-89-92*, *Memorie di Carlo De Franceschi*, *Versi giovanili di C. de F.* i *All'infida memoria guerra intimo De Franceschi*. Priložen je i tekst Giana Pietra de Franceschija *Notizie biografiche su Jacopo Andrea Contento Istriano* i jednako naslovljen fascikl u kojem su skice, dokumenti i pisma o toj temi. Prilog *Notizie biografiche su Jacopo Andrea Contento* objavljen je kao uvod publikaciji *Prose e poesie edite ed inedite di Jacopo Andrea Contento da Pirano* tiskan u Poreču 1887. godine.

Osim rukopisa, u kutiji su pohranjena i pisma, primjerice pismo upućeno u Trst Camillu de Franceschiju od gradonačelnika Pule, pismo gradonačelniku Trsta (»Trieste, 18 ottobre 1901«, potpisano »La Direzione della Biblioteca Civica C. De Franceschi«), pismo gradonačelnika Trsta ravnatelju Gradske knjižnice Trst Attiliju Hortisu. Jedan je fascikl naslovljen *Corrispondenza* i potpisan G. P. D. F., što su inicijali Giana Pietra de Franceschija, u kojem je, kao što naslov kaže, sadržana njegova korespondencija. Pisma su stizala iz Poreča, Pazina, Pule, Gologorice, a često su ih članovi obitelji zajednički pisali jedni drugima. Primjerice, pismo naslovljeno »Caro Fratello! Parenzo 27 giugno 1879.« na jednoj strani sadržava tekst Faustine de Franceschi a na drugoj Camilla de Franceschija, pismo upućeno iz Pule 25. veljače 1884. Giuliju napisali su Camillo i G. Pietro (Gian Pietro). Posebno su izdvojeni telegrami odvjetnika Tomasa Vergottinija i pošta banke Istituto di credito fondiario del Margraviato d'Istria.

Također, odvojeni su razni računi, putne karte i slično, dva kalendara iz 1915., jedan iz 1912. godine, u omotnicu odloženi kuponi za hranu, legitimacijska knjižica Camilla de Franceschija (Foglio di Legittimazione) iz 1929. godine, mapa o vođenju kućanstva u Moncalvu (Gologorica) za godine 1929.-1930. i 1925.-1926. (primjerice računi za kupnju opeke, vapna, cementa, škara, ulja, alkohola i dr.), bilježnica kojoj na omotu piše Libro di famiglia Camillo De Franceschi, u kojoj je vođena evidencija računa od 1900. do 1919. godine. Pronalazimo i ugovor Giulija i Camilla de Franceschija o najmu drugoga kata kuće župniku Lodovicu Zvážeku u Gologorici za razdoblje od 15. ožujka do 15. svibnja 1907., police osiguranja i dr.

U kutiji 3 pohranjeni su politički i propagandni tiskani letci, obrasci (Società istriana di archeologia e storia patria, Biblioteca provinciale dell'Istria i dr.), isječci iz novina i knjiga iz razdoblja od 18. do 20. stoljeća, zemljopisne karte (Europa, Istra, Il Veneto le Alpi carniche e Giulie itd.) i planovi (Bagni presso Pirano i dr.).

Kutija 4 puna je rukopisnih koncepta članaka i prijepisa dokumenata Carla i Camilla (primjerice prijepisi arhivskoga gradiva u vezi s francuskim upravljanjem Trstom (1809.-1813.), bilješke o prezimenima obitelji s područja Trsta i okolice, gradivo o nacionalnom sastavu Istre, gradivo za raspravu o Istarskom

razvodu). Tu su i mape *Scritti vari di Gian Pietro de Franceschi* i *Memorie biografiche Gian Pietro De Franceschi*, te rukopis *Notizen in historisch, statistisch, topographisch administrativen Beziehung über den Istrianer Kreis im ostereichisch-illirischen Küstenlande* austrijskoga okružnoga poglavara Friedricha von Grimschitzza (1793.-1863.), koji je upravljao Istrom od 1849. do 1861. godine.⁵⁷

Brojne bilješke i koncepte znanstvenih i stručnih radova nalazimo i u kutiji 5. Među njima se ističu oni Camilla de Franceschija, kao primjerice *Manoscritti della prefazione del "Chartularium Piranese" e della dissertazione sulla origine e sviluppo del Comune di Pirano* iz 1924.⁵⁸ rukopis predgovora djelu *Chartularium Piranese* i disertacija o postanku i razvoju Općine Piran, *I primordi del movimento unitario a Trieste* (PDF 0.556), o začetcima unitarističkoga pokreta u Trstu,⁵⁹ *Manoscritti della Prefazione di Camillo de Franceschi alle "Memoria di Carlo D. F"*, rukopis Camillova predgovora napisanoga za Carlovo djelo *Uspomene, L'antico palazzo pretorio di Parenzo*, o staroj pretorskoj palači u Poreču.⁶⁰ S druge strane, da bi se moglo pročitati sve te radove, potrebno je podrobnije se upoznati s Carlovim i Camillovim rukopisima.

Osim znanstvenih bilješki, kutija sadržava i veći broj listova sa stihovima, na jednom piše *Poesie 1889 Armelle De Franceschi* (Giulijeve supruge), zatim bilježnicu nepoznatoga autora naslovljenu *Poesie varie*, pa *Versi domestici italiani* Camilla de Franceschija, studentsku knjižicu (R. Università degli studi di Padova) Carla ml. de Franceschija, bilježnicu Itala de Franceschija iz 1921. godine i dr. Pored De Franceschijevih u arhivu su i rukopisi drugih autora: sedam svezaka naslovljenih *Statistica*, četiri *Diritto Naturale* i jedan *Diritto Romano: (anno 1822-23)* Stefana Becica, pripadnika plemićke obitelji iz Poreča.

U kutiji 6 je fotoalbum ukrašen cvijećem i pticama. Album sadržava pretežito razglednice upućene Camillu de Franceschiju, na njegovu kućnu adresu u Trstu ili na radno mjesto (Civica Biblioteca) i na obiteljsko imanje u Gologorici (Moncalvo di Pisino). Razglednice su iz Kopra, Udina, Firenze, Pule, Poreča, Portoroža, Ženeve, Venecije, Pariza, Rima, Mumbaija (tada Bombay) i dr. Tu su i nepotpisane razglednice upućene njegovoj ženi Silviji iz Pirana i Podbrda⁶¹ te od sina Itala iz Rima. Sačuvana je i razglednica koju je Camillo poslao iz Trsta 20. ožujka 1906. svojemu šestogodišnjemu sinu Carlu, koji je bio kod njegova

⁵⁷ "Diet of Istria," *Wikipedia*, pristupljeno 8. rujna 2024., https://en.wikipedia.org/wiki/Diet_of_Istria.

⁵⁸ Camillo de Franceschi, "Chartularium piranese: Raccolta dei documenti medievali di Pirano: vol. 1: (1062-1300)," *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 36 (1924): str. I-LXXI, 1-361.

⁵⁹ Camillo de Franceschi, *I primordi del movimento unitario a Trieste* (Roma: Nuova antologia, [1928]).

⁶⁰ Camillo de Franceschi, "L'Antico palazzo pretorio di Parenzo," *Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria* 45 (1933): str. 358-359. U NSK pod signaturom 198-576.

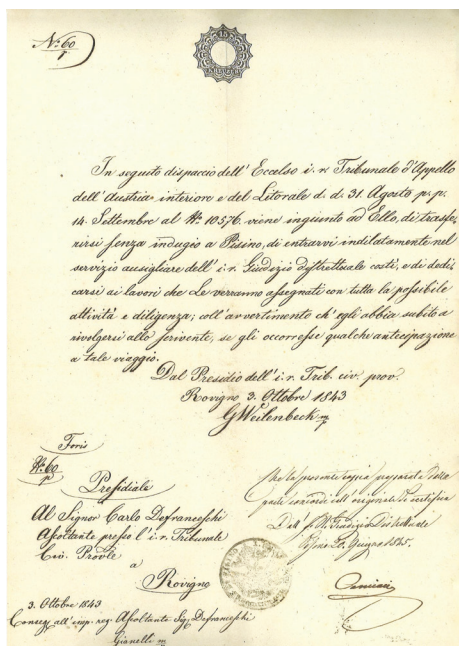
⁶¹ Mjestašće u sastavu općine Tolmin u Sloveniji.

brata Giulija u Piranu. U albumu ima tek 8 fotografija na dvije stranice, vjerojatno članova obitelji. Na jednoj, koju je Giulio poslao 21. rujna 1905. iz Trsta u Cerovlje sestri Faustini, slika je talijanskoga pjesnika Giosue Carduccija. Posebno su uložene u kartonsku omotnicu obiteljske fotografije. Na poleđini jedinoga ženskoga portreta piše »Maria De Franceschi, Parenzo, 187[?]«. Više je portreta Carla de Franceschija, jedna fotografija njegove biste u Pazinu te potpisane školske fotografije iz Trsta (Slika 4). Pored fotografija i osobnih razglednica, u toj su kutiji pohranjene i prazne razglednice, reklamni materijali, pozivnice (primjerice za koncert u Pazinu) i sl.

Kutije 7, 8, 9, 10 i 11 rezervirane su za privatnu i poslovnu korespondenciju. Međusobno su odvojeni dijelovi korespondencije, najobimnija Camillova korespondencija, zatim pisma Camilla upućena sestri Faustini u razdoblju od 1886. do 1893. godine, Vittorijeva pisma te dugogodišnja i bogata prepiska Carla s tršćanskim povjesničarom Pietrom Kandlerom naslovljena *Lettere archeologiche a Pietro Kandler*. Poseban dio korespondencije čine kutije s različitim pismima (*Lettera vari*). Radi boljega uvida u vrijednost prepiske navodimo imena nekih od osoba s kojima su bili u kontaktu. Među njima su ranije spomenuti povjesničar, političar i knjižničar Attilio Hortis, tršćanski pravnik i povjesničar Ugo Inchiostri (Trst, 1869. – Trst, 1944.), odvjetnik, političar i arheolog Andrea Amoroso (Rovinj, 1829. – Poreč, 1910.), pokrajinski činovnik, političar i arheolog Antonio Pogatschnig (Poreč, 1866. – Poreč, 1924.), riječki književnik, prevoditelj i knjižničar Piero Pillepich (Rijeka, 1886. – Rijeka, 1932.), političar i povjesničar Francesco Salata (Osor, 1876. – Rim, 1944.), filolozi Matteo Bartoli (Labin,

Slika 4. Fotografije Marije i Carla de Franceschija (NSK, PDF 2.337, kutija 6).

Slika 5. Dokument iz omotnice Documenti personali di Carlo de Franceschi (NSK, PDF 2.337, kutija 12).

Slika 6. Piran, crteži olovkom Giulija de Franceschija (NSK, PDF 2.337, kutija 12).

1873. – Torino, 1946.) i Giuseppe Vidossich (Kopar, 1878. – Torino, 1969.), povjesničar umjetnosti i kulturni djelatnik Antonio Alisi (Trst, 1876. – Bolzano, 1954.) i dr.

U kutiji 12, uz razne nacрте radova i bilješki, izdvojene su omotnice s personalijama Carla, Camila, Giana Pietra i Giulija: *Attestati e Documenti personali di Carlo De Franceschi da Moncalvo di Pisino storiografo istriano (1809-1893)*, *Documenti personali di Camillo de Franceschi*, *Attestati e documenti personale di Gian Pietro de Franceschi (1854-1884)* i *Attestati e documenti personale di Giulio de Franceschi pittore accademico (1856-1942)* (Slika 5).

Uz spise uložen je i svitak otisnutoga nacрте obiteljske kapelice koju je izradio arhitekt Giuseppe Hirsch (Cappella della famiglia di Carlo de Franceschi nel cimitero di Moncalvo di Pisino) i više Giulijevih crteža olovkom (Slika 6).

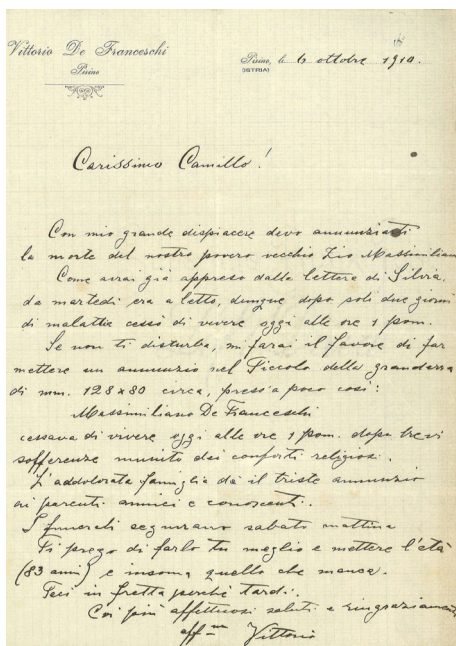
U kutijama 13 i 14 pohranjeni su razni promidžbeni materijali, prazne razglednice i dopisnice, reprodukcije manjih slika, izrezane ilustracije i novinski isječci.

Mapa 1 sadržava 36 istrgnutih listova starije knjige tiskane usporedo na talijanskom i latinskom jeziku, jedan višestruko presavijeni list s uzorkom za vezenje, dva plakata (*Esposizione Italiana 1861* i *Trieste 1917*, *Esposizione di guerra*), pet kalendara (*Lega nazionale*) različitih godina (1911., 1913., 1914., 1924., 1925.) te još jedan stariji kalendar na njemačkom jeziku (*vom 22 September 1797 bis 22 September 1799*). U mapi 2 pohranjene su 34 prigodnice posvećene Niccolu Tommaseu, a u mapi 3 spisi kućnoga gospodarstva (evidencije prihoda i rashoda, računi, bankovna knjižica i izvadci Camilla de Franceschija, kupoprodajni ugovori, primjerice iz 1902. godine o prodaji šume koju potpisuju Giulio, Camillo i Faustina sa Simonom Rabarom i dr.).

Mapa 4 rezervirana je za dokumentaciju o postavljanju Carlove biste Carla u Pazinu 23. lipnja 1929., korespondenciju između gradonačelnika Pazina i Camilla te fotografije sa svečanosti otkrivanja spomenika. Tu su i razni osobni dokumenti, putničke karte, lutrijski listići, slike i isjeći iz drugih publikacija, razglednica s Hitlerovom slikom (Olympia, 1936) upućena Italiju, dvije razglednice iz Egipta upućene Camillu, pramenovi kose u malim omotnicama na kojima piše 1887. i G. O. D. F. 1884. i dr.

Mapa 5 sadržava osmrtnice (Maria de Franceschi, Carlo de Franceschi, Gian Pietro de Franceschi, Elena Scampicchio, Carlo Combi), novinske isječke obavijesti o smrti ili sjećanja na članove obitelji, Vittorijevo pismo rođaku Camillu u kojem ga obavještava o smrti strica Massimiliana (Slika 7), pozivnice za vjenčanja, veći broj tiskanih prigodnih pjesama, jedno starije pismo iz 1789. s pečatom, popis Carlove rukopisne ostavštine, razne posjetnice, rubac sa zastavama Trsta, Tridenta, Italije i Dalmacije i drugo.

U mapi 6 pohranjen je rukopis naslovljen *Cose Istriane*, datiran 1850. i potpisan »Un Istriano«. Vrijedno je izdvojiti i nekoliko rukopisa na pergameni, pjesme književnika Silvija Benca (Trst, 1874. – Turriaco pokraj Gorice, 1949.) i Giuseppeine Martinuzzi (Labin, 1844. – Labin, 1925.), te prigodnicu *Nelle fauste occasione delle nozze Maria De Franceschi Luigi Salamon, Pola, 25 ottobre 1897* *Servilio Clai* tiskanu u Puli u tiskari M. Clapis.

Slika 7. Pismo Vittorija de Franceschija (NSK, PDF 2.337, mapa 5).

Promidžbeni materijali pretežno političkoga karaktera, nepotpuni dijelovi knjiga te isječci iz raznih novina uloženi su u mape 7, 8 i 9.

Prilikom sređivanja arhivskoga gradiva vodilo se računa o tom da se ni jedan papir ili bilješka ne baci, jer sve može biti koristan izvor informacija. Arhivsko gradivo najvećim se dijelom sastoji od rukopisa (nacrti stručnih i znanstvenih radova Carla, Camilla i u manjoj mjeri ostalih članova obitelji te drugih autora), iako ima i nešto strojopisnoga gradiva, zatim korespondencije, fotografija, Giulijevih crteža, osobne dokumentacije, novinskih isječaka, letaka (političkih, promidžbenih i dr.) i manjih artefakata (brončane karike, pramenovi kose, rubac). Gradivo je nastalo u rasponu od 18. stoljeća do 1943. i kapitulacije Italije, kada se je obitelj preselila u Rovinj, a zatim se je trajno nastanila u Italiji. Najveći dio nastao je u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, pretežno na talijanskom jeziku. Možemo pretpostaviti da je gradivo prvi sustavno počeo prikupljati Carlo de Franceschi, a zatim nastavio njegov sin Camillo. Arhiv zajedno s obiteljskom knjižnicom čini Zbirku De Franceschi jedinstvenoga umjetničkoga, povijesnoga, arheološkoga i znanstvenoga značenja.

5. Zaključak

Obradom arhivskoga gradiva završena je druga i konačna faza rada na Zbirci De Franceschi. U prvoj fazi stručno je obrađena knjižna građa obiteljske knjižnice koja sadržava 138 naslova periodičkih publikacija i 2.341 knjigu. Nakon toga započelo je sređivanje obiteljskoga arhiva. Pojedino gradivo unutar kutija bilo je sačuvano u cjelinama koje su uspostavili članovi obitelji, a dio je bio izmiješan. Izmiješano gradivo, kao i ono u originalnim cjelinama, upareno je prema vrsti gradiva, te nadalje smješteno prema dimenzijama u 14 kutija (veličine 39 cm x 29 cm i dubine 23,5 cm) i 9 mapa različitih dimenzija. U katalogu NSK za gradivo je napravljen zbirni opis. U bibliografskom zapisu, točnije u polju rezerviranom za slobodno oblikovan sažetak, kratko je naveden sadržaj svake kutije kako bi korisnik mogao prosuditi gdje može pronaći željene informacije. Najveći dio arhivskoga gradiva čine rukopisni koncepti znanstvenih i stručnih radova povjesničara Carla i Camilla de Franceschija, zatim 5 kutija korespondencije članova obitelji, osobna i gospodarska dokumentacija te razni letci i isječci iz novina. Važna su cjelina fotografije i fotoalbum, koji je zapravo većinom ispunjen primljenim razglednicama. U zbirci su i crteži olovkom na papiru slikara Giulija de Franceschija.

Raspon sačuvanoga gradiva obuhvaća prilično dugačko razdoblje od 18. do sredine 20. stoljeća. Glavnina je iz sredine 19. i početka 20. stoljeće. U najvećoj mjeri njegovi su tvorci Carlo i Camillo. Uz obiteljsko arhivsko gradivo mogu postojati i spisi drugih autora s istarskoga područja (Pietro Kandler, Stefano Becic i dr.) te rukopisi pjesnika Giusseppe Martinuzzi, Silvija Benca i dr.

U obiteljskim arhivima, u našem slučaju arhivu obitelji De Franceschi, odražava se intelektualna i kulturna aktivnost njezinih članova, a sadržaj obuhvaća vrijedan materijal za proučavanje povijesnih, političkih i kulturnih zbivanja vremena i prostora u kojem su članovi obitelji djelovali. Sačuvana korespondencija bogat je izvor i za proučavanja osoba s kojima su se službeno dopisivali, polemizirali ili prijateljevali.

Projekt obrade Zbirke De Franceschi završen je, a knjižna građa i arhivsko gradivo dokumentirani su, stručno obrađeni i vidljivi u katalogu NSK. Zbirka je dostupna u prostoru knjižnice svima zainteresiranima za proučavanje te obitelji i povijest istarskoga područja.

Arhivsko gradivo

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Poklon De Franceschi (PDF) 2.337.

Službena glasila i tisak

Narodne novine (Zagreb), 1999, 2023.

Literatura

Bertoša, Miroslav. "De Franceschi, Carlo (mlađi)." *Istrapedia*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3001/de-franceschi-carlo-mladi>.

Bertoša, Miroslav. "Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću." *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 13 (1968): str. 121-136.

Bertoša, Miroslav. *Etos i etnos zavičaja*. Pula: Čakavski sabor, 1985.

Blažeković, Tatjana, Redakcija. "De Franceschi, Camillo." *Hrvatski biografski leksikon*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/4457>.

Božić-Bužančić, Danica. "Obiteljski arhivi – sređivanje i naučna obrada." *Arhivski vjesnik* 14 (1971): str. 275-287.

Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus: eiusdem de constructione liber secundus. Venezia: Aldus Manutius Ro. Angelo Gabrieli Patritio, [1503].

Čolak, Nikola. "Inventar rukopisne ostavštine Šime Ljubića." *Arhivski vjesnik* 4-5 (1962): str. 225-262.

De Franceschi, Camillo. "Chartularium piranese: Raccolta dei documenti medievali di Pirano: vol. 1: (1062-1300)." *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 36 (1924): str. I-LXXI, 1-361.

De Franceschi, Camillo. "L'Antico palazzo pretorio di Parenzo." *Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria* 45 (1933): str. 358-359.

De Franceschi, Camillo. "L'Arcadia romano-sonziaca e la Biblioteca civica di Trieste." *Archeografo triestino* 3, br. 15 (1930): str. 95-255.

De Franceschi, Camillo. "Mainardo conte d'Istria e le origini della contea di Pisino." *Atti e Memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria* 38, br. 1 (1926): str. 33-53.

De Franceschi, Camillo. "Piccoli ricordi giovanili." *La porta orientale* 5, br. 9-10 (1935): str. 473-481.

De Franceschi, Camillo. "Storia documentata della contea di Pisino." *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 10-12 (1964).

De Franceschi, Camillo. "Testamenti polesani del secolo XV: Con alcuni cenni sulle antiche casate patrizie di Pola." *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia patria* 42, br. 1 (1930): 167-219..

De Franceschi, Camillo. *I primordi del movimento unitario a Trieste*. Roma: Nuova antologia, [1928].

De Franceschi, Camillo. *Il comune polese e la signoria dei Castropola: Con documenti inediti*. [S. l.]: [s. n.], 1905.

De Franceschi, Carlo. "Memorie autobiografiche." *Archeografo triestino* 3, br. 12 (1926): str. 5-304.

De Franceschi, Carlo. *Memorie autobiografiche*. Trieste: Tipografia del Lloyd triestino, 1926.

De Franceschi, Carlo. *Uspomene*. Pula: Čakavski sabor, 1989.

"Diet of Istria." *Wikipedia*. Pristupljeno 8. rujna 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Diet_of_Istria.

Fabris, Ivona. "Obiteljski fond Giorgi – osobna dokumentacija Nikole Giorgija Bone i korespondencija sa sinom Lukom (1834.-1855.)." *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 3, br. 1 (2022): str. 143-173.

"Faustina de Franceschi – Zbirka skulptura, slika i grafika." *Facebook*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://www.facebook.com/MuzejgradaPazina/photos/pb.100063551201236.-2207520000/2648028942108755/?type=3>.

Galić Bešker, Irena. "Arhiv, fond i zbirka: rukopisne ostavštine Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu." U *Rukopisne ostavštine kao dio hrvatske*

baštine, ur. Melina Lučić i Marina Škalić, str. 39-61. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.

“Geoportal kulturnih dobara RH.” *Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://geoportal.kulturnadobra.hr/geoportal.html#/>.

Il Petrarca col commento di m. Sebastiano Fausto da Longiano, con rimario et epiteti in ordine d'alfabeto. Stampato in Vinegia: a San Moyse, al segno dell'angelo Raphael, per Francesco di Alessandro Bindoni, e Mapheo Pasini, compagni, 1532.

“Istarska kulturna baština.” *Povijesni i pomorski muzej Istre*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://www.ppmi.hr/hr/patrimonio/katalog-predmeta/?q=De+Franceschi%2C+Giulio&page=3>.

“Istarski razvod.” *Hrvatska enciklopedija*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/istarski-razvod>.

Jelinčić, Jakov. “Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi.” *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 21 (1977): str. 181-196.

Jelinčić, Jakov. “Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (II dio).” *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 22 (1978): str. 37-57.

Jelinčić, Jakov. “Korespondencija Giovanni Kobler – Carlo de Franceschi: (III dio i završetak).” *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 24 (1981): str. 127-173.

Krota, Ines. “Obitelj Defranceschi (De Franceschi) iz Gologorice 1610/1934 254 (RO-11).” *Inventar arhivskog fonda, Historijski arhiv Rijeka*, 1990. Pristupljeno 8. rujna 2024. http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=4108.

Leideck, Markus. “Izvjestaji Ferdinanda Hauptmanna o stanju arhiva na području Istre i Rijeke Oblasnomu narodnomu odboru za Istru.” *Arhivski vjesnik* 58 (2015): str. 279-317.

Manin, Marino. “Životopis Giulija De Franceschija.” U Carlo Hugues, *Maslinarstvo Istre: Elaiografia Istriana*, str. xvii. Zagreb: Ceres, 1999.

Marin, Anita, Martina Jurišić, Alena Matijaca. “Zbirka obitelji De Franceschi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – prilog istraživanju.” *Libellarium* 13, br. 2 (2022): str. 3-28.

Matijašić, Robert, Goran Prodan. “Gologorica.” *Istrapedia*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1030/gologorica#>.

“Obitelj De Franceschi iz Gologorice.” *Hrvatski Arhivski Informacijski Sustav*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/554274ea-52b0-47e3-a76e-b6f5f4322a45>.

“Obitelj De Franceschi.” *Hrvatski Arhivski Informacijski Sustav*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/53181afb-2959-41f2-ae1b-c1a011beba7f>.

“Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske.” *Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>.

Radauš, Tatjana. “De Franceschi, Carlo.” *Hrvatski biografski leksikon*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://hbl.lzmk.hr/Clanak/4458>.

Rukopisne ostavštine kao dio hrvatske baštine, ur. Melina Lučić i Marina Škalić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.

Šetić, Nevio. “De Franceschi.” *Hrvatski biografski leksikon*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/4456>.

Šošić, Trpimir M. “Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled.” *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51, br. 4 (2014): str. 833-860.

Špoljarić Kizivat, Marijana, Damir Hasenay. “Osnovne teorijsko-metodološke pretpostavke očuvanja legata u knjižnicama.” *Libellarium* 13, br. 2 (2022): str. 29-52.

Špoljarić Kizivat, Marijana. “Organizacija i očuvanje zbirke legata u knjižnicama.” Doktorski rad, Sveučilište u Zadru, 2020.

Tomečak, Branko. “Ostavštine i darovi u knjižničnom fondu NSK.” U *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: 1607.-2007.: U povodu 400. obljetnice*, ur. Aleksandar Stipčević, str. 35-46. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007. Woodham, Anna, Laura King, Liz Gloyn, Vicky Crewe, Fiona Blair. “We are what we keep: The “family archive”, identity and public/private heritage.” *Heritage & Society* 10, br. 3 (2017): str. 203-220.

“Zbirka starih i rijetkih knjiga i rukopisa.” *Sveučilišna knjižnica u Puli*. Pristupljeno 8. rujna 2024. <https://skpu.unipu.hr/skpu/zbirke/zbirka-starih-knjiga-i-rukopisa>.

Zbornik radova sa simpozija Knjiga u muzeju, ur. Višnja Zgaga. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2012.

Summary

ARCHIVE OF THE DE FRANCESCHI FAMILY IN THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN ZAGREB

The archival materials of the De Franceschi family from Gologorica, near Pazin, are kept in the National and University Library in Zagreb. The family migrated from Friuli, Italy, to Gologorica, Pazin, in the 17th century in one of the migration waves. As their financial power rose, so did the political and cultural capital of the De Franceschi family, and they became advocates of the pro-Italian, irredentist policy in their predominantly Slavic milieu. After the surrender of Italy in the Second World War they moved to Rovinj and then returned to Italy. The most famous members of the family are the father and the son, the historians Carlo (1809–1893) and Camillo (1868–1953). Archival materials of the family were found by the archivist Ferdinand Hauptmann, in a disjointed state in their house in Gologorica, and were transferred from the depot in Istria to the National and University Library in Zagreb in 1949, but for 60 years they stood unprocessed in boxes. After being processed archival materials were sorted into 14 boxes and 9 folders of different sizes based on content, dimensions or original order. Their collective description was created in the library's catalogue. Its scope covers a long period from the 18th to the middle of the 20th century, and the majority of the materials date from the middle of the 19th century to the beginning of the 20th century. The largest part is made up of the handwritten concepts of the scientific and technical works of the historians Carlo and Camillo, followed by five boxes containing the correspondence between the members of the family, personal and economic documents, and various pamphlets and newspaper clippings. The important parts of the family archive are photographs and the photo album, which is mostly composed of received postcards. There are also some pencil drawings by the painter Giulio De Franceschi (1856–1942).

Keywords: *family archive; De Franceschi family; De Franceschi archive; Istria*

